

Marzena Forma

Literatura w służbie polityki. Polityka w służbie literatury. „Przypadek” Wandy Wasilewskiej
Praca doktorska napisana w Instytucie Historii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Tadeusza Dubickiego.

Wanda Wasilewska działała i tworzyła w trzech różnych okresach historycznych: w Polsce okresu międzywojennego, w czasie wojny na terenie ZSRR oraz po wojnie w Kijowie na Ukrainie. Fakty z jej życiorysu są znane i niezmiennie, natomiast dyskusje wciąż budzi ocena jej działalności politycznej, szczególnie tej z okresu II wojny światowej, kiedy stanęła na czele Związku Patriotów Polskich. Dzisiaj, kiedy możliwy jest dostęp do wielu materiałów źródłowych i archiwalnych, pozwalających na nowe interpretacje tych zjawisk i zdarzeń, postać Wandy Wasilewskiej wzbudza wiele kontrowersji.

Niezwykłość biografii Wandy Wasilewskiej jest wynikiem bogactwa jej życiorysu, który łączył w sobie wiele sprzeczności – była córką pierwszego ministra spraw zagranicznych II RP i zaufanego przyjaciela Józefa Piłsudskiego oraz pułkownikiem w Armii Czerwonej. Przed wojną należała do znanych działaczek Polskiej Partii Socjalistycznej, w czasie wojny opowiedziała się po stronie stalinowskiego Związku Radzieckiego. Biografię Wandy Wasilewskiej trudno ująć w spójną całość. Jej życiorys pełen jest luk, niedopowiedzeń i tajemnic. Postać Wandy Wasilewskiej jest ciekawa z psychologicznego punktu widzenia. W jej bogatym i burzliwym życiorysie wątki osobiste przeplatają się z publicznymi. Dlatego też niniejsza praca ma na celu powtórne omówienie roli, jaką pisarka odegrała w dziejach najnowszej Polski, co wiąże się z otworzeniem jej życiorysu. Nie można także rozpatrywać twórczości literackiej Wandy Wasilewskiej bez znajomości jej postawy ideowej oraz szczegółów z jej życia osobistego. Bliższa analiza utworów Wandy Wasilewskiej pozwala na wysunięcie stwierdzenia, że tematyka oraz kształt artystyczny jej powieści uzależnione były w dużym stopniu od bieżących politycznych i życiowych uwarunkowań. Utwory te bogate są w środki stylistyczne, szczególnie w związki frazeologiczne i epitety. Styl Wasilewskiej, rozpatrując w aspekcie ogólnym, cechuje obrazowość i plastyczność opisu, które osiągnęła stosując porównania i metafory. Spuścizna literacka Wandy Wasilewskiej prócz kilku powieści obejmuje opowiadania dla dzieci i młodzieży, reportaże oraz teksty ogłaszane na łamach czasopism polskich i radzieckich.

Nadrzędnym celem dysertacji było ukazanie związków zachodzących między działalnością społeczno-polityczną a twórczością publicystyczno-prozatorską Wandy Wasilewskiej oraz usystematyzowanie wiedzy dotyczącej życia i twórczości literatki.

Rozprawa jest jednocześnie próbą przezwyciężenia stereotypów krążących na temat Wandy Wasilewskiej; mitów i legend wytworzonych przez jej zwolenników i przeciwników. Zasadniczym zadaniem badawczym mojej pracy było skonfrontowanie formułowanych pod adresem Wandy Wasilewskiej opinii i sądów. W tym celu, odtwarzając poszczególne etapy jej życia, swoją uwagę koncentrowałam na działalności społeczno-politycznej oraz publicystyczno-literackiej Wandy Wasilewskiej, przyjmując za fundament planu pracy układ problemowo-chronologiczny.

Bazę źródłową, którą wykorzystałam w swojej pracy, stanowią przede wszystkim dokumenty znajdujące się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Są to teczki osobowe Wandy Wasilewskiej i jej ojca Leona Wasilewskiego oraz jej przyjaciółki Janiny Broniewskiej, współpracowników: Wiktora Grosza i Bolesława Drobnera. Praca została wzbogacona o cenne materiały przechowywane w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie – dwie teczki Wandy Wasilewskiej, które mieszczą dokumentację związaną z przebiegiem studiów i obrony pracy doktorskiej pisarki. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego udostępniło również katalogi Wydziału Filozoficznego, w których znajdują się wykazy przedmiotów odbywanych w każdym semestrze przez Wandę Wasilewską. Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej w Modlinie przesłało skan Rozkazu Ministra Obrony Narodowej Nr 11/MON z dnia 6 maja 1978 r. w sprawie nadania Wojskowemu Instytutowi Historycznemu imienia Wandy Wasilewskiej (Dziennik Rozkazów MON z 1978 r.). Uzupełnienie wspomnianej bazy źródłowej stanowią materiały znajdujące się w Centralnym Archiwum Wojskowym im. Bolesława Waligóry w Warszawie, w Muzeum Niepodległości w Warszawie, w Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach. W odtworzeniu drogi życiowej Wandy Wasilewskiej posłużyłam się także źródłami drukowanymi, takimi jak polska prasa okresu międzywojennego i drugiej wojny światowej: „Oblicze Dnia”, „Płomyk”, „Almanach Literacki”, „Czerwony Sztandar”, „Wolna Polska”, „Nowe Widnokregi”, „Żołnierz Wolności”; opracowaniami naukowymi, słownikami, materiałami audiowizualnymi (wywiady, audycje radiowe), artykułami omawiającymi działalność społeczno-polityczną oraz twórczość publicystyczno-prozatorską Wandy Wasilewskiej oraz utworami zaliczanymi do tzw. literatury wspomnieniowej – dziennikami, pamiętnikami, utworami (auto)biograficznymi oraz innymi relacjami osób, które były mniej lub bardziej z Wandą Wasilewską związane. W grupie tej, tytułem egzemplifikacji, wymienić należy: Zygmunta Berlinga, Włodzimierza Sokorskiego, Janinę Broniewską, Nikitę Chruszczowa, Marię Dąbrowską, Jerzego Putramenta, Aleksandra Wata. Jednocześnie w rozprawie oddaję głos samej bohaterce, przytaczając nagrane w styczniu 1964 roku w trakcie spotkania z

